

AYOLLAR HUQUQLARINI TA'MINLASHDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING ROLI

Toshmamatova Shaxrizoda Dilmurod qizi

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq Davlat Universiteti

“Yurisprudensiya” yo‘nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ayollar huquqlarini ta'minlash jarayonida ommaviy axborot vositalarining (OAV) o'rnini va ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Maqolada OAVning jamiyatda huquqiy ongini shakllantirish, gender tengligini targ'ib qilish hamda ayollarga nisbatan kamsitish va zo'ravonlik holatlariga qarshi ijtimoiy fikrni rivojlantirishdagi roli yoritib beriladi. Maqolada televideniye, radio, bosma nashrlar va internet platformalarining ayollar huquqlari bo'yicha axborot tarqatishdagi funksiyalari ko'rib chiqiladi. Maqolada O'zbekistonda gender siyosati doirasida amalga oshirilayotgan islohotlar hamda OAV orqali ushbu jarayonni qo'llab-quvvatlash amaliyoti tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: ommaviy axborot vositalari, ayollar huquqlari, huquqiy ong, ijtimoiy faollik, stereotiplar, axborot siyosati, huquqiy targ'ibot, media.

Kirish.

Bugungi globallashtirish va raqamli transformatsiya jarayonida ommaviy axborot vositalari (OAV) jamiyat hayotining barcha sohalariga chuqur kirib borgan eng muhim ijtimoiy institutlardan biri hisoblanadi. Ular nafaqat axborot yetkazish vositasi, balki ijtimoiy ongini shakllantirish, huquqiy madaniyatni yuksaltirish va jamiyatda tenglik tamoyillarini mustahkamlashda ham muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, ayollar huquqlarini ta'minlash masalasida OAVning o'rnini tobora dolzarb ahamiyat kasb etib bormoqda.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida gender tengligini ta‘minlash va ayollarning huquqiy himoyasini kuchaytirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda [1]. Xususan, ayollarning jamiyatdagi o‘rnini mustahkamlash, ularni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish, shuningdek, ijtimoiy faolligini oshirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Bu jarayonda ommaviy axborot vositalari muhim targ‘ibot va ma‘rifiy vosita sifatida xizmat qilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi ma‘lumotlariga ko‘ra [2], mamlakat aholisining qariyb yarmi ayollardan iborat bo‘lib, bu ularning ijtimoiy hayotdagi ishtiroki va huquqlarini ta‘minlash masalasining dolzarbligini yanada oshiradi. Shu sababli OAV orqali ayollar huquqlari haqida to‘g‘ri va ishonchli axborot tarqatish muhim ahamiyatga ega. O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda axborot sohasini liberallashtirish, so‘z va matbuot erkinligini ta‘minlash bo‘yicha ham qator huquqiy islohotlar amalga oshirildi. Bu esa OAVning jamiyatdagi rolini yanada kuchaytirdi. Endilikda televideniye, radio, bosma nashrlar va internet platformalari orqali ayollar huquqlariga oid masalalar keng yoritilmoqda. Ayniqsa, gender tengligi, oilaviy zo‘ravonlikning oldini olish va ayollarning mehnat huquqlari haqida muntazam materiallar berilishi jamoatchilik ongini shakllantirishga xizmat qilmoqda.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan qabul qilingan xalqaro hujjatlarda ham ommaviy axborot vositalarining gender tengligini ta‘minlashdagi o‘rni alohida ta‘kidlangan [3]. Xususan, Beijing deklaratsiyasi va harakatlar platformasida OAV ayollar huquqlarini targ‘ib qilish va stereotiplarni kamaytirishda muhim vosita sifatida ko‘rsatib o‘tilgan [4]. Bu esa milliy darajada ham OAVni rivojlantirish zarurligini tasdiqlaydi. Shuningdek, O‘zbekiston amaliyotida OAV orqali ayollarga nisbatan zo‘ravonlik holatlarini yoritish, huquqiy maslahatlar berish va ijtimoiy reklama kampaniyalarini tashkil etish kengayib bormoqda. Bu jarayon fuqarolarning huquqiy xabardorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Biroq ayrim hollarda

axborotning yetarli darajada professional yoritilmasligi yoki stereotipik yondashuvlar ham uchrab turadi, bu esa OAV faoliyatini yanada takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Ayollar huquqlarini ta'minlashda ommaviy axborot vositalari nafaqat axborot yetkazuvchi, balki ijtimoiy o'zgarishlarni shakllantiruvchi kuch sifatida maydonga chiqmoqda. Shu sababli ularning faoliyatini ilmiy asosda o'rganish, mavjud muammolarni aniqlash va takomillashtirish yo'llarini ishlab chiqish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Tadqiqot metodologiyasi.

Mazkur maqolada ayollar huquqlarini ta'minlashda ommaviy axborot vositalarining rolini o'rganish uchun bir nechta ilmiy yondashuv va metodlardan foydalanildi. Avvalo, tahlil va sintez metodi orqali mavzuga oid ilmiy adabiyotlar, qonunchilik hujjatlari va rasmiy statistik ma'lumotlar umumlashtirildi hamda tizimlashtirildi. Bu yondashuv OAVning ayollar huquqlariga ta'sirini nazariy jihatdan asoslash imkonini berdi. Shuningdek, taqqoslash metodi yordamida O'zbekiston tajribasi xalqaro amaliyot bilan solishtirildi va gender tengligini ta'minlashda OAVning o'xshash hamda farqli jihatlari aniqlandi. Tizimli yondashuv orqali OAV, davlat siyosati va ijtimoiy jarayonlar o'zaro bog'liqlikda ko'rib chiqildi.

Tahlil va natijalar.

Ayollar huquqlarini ta'minlashda ommaviy axborot vositalarining (OAV) rolini tahlil qilish jarayonida O'zbekiston Respublikasidagi so'nggi yillardagi huquqiy islohotlar, rasmiy statistik ko'rsatkichlar hamda xalqaro tashkilotlar hisobotlari o'rganildi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, OAV ayollar huquqlarini targ'ib qilish, huquqiy ongini oshirish va gender tengligi g'oyalarini keng jamoatchilikka yetkazishda muhim ijtimoiy institutga aylangan.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda axborot sohasini liberallashtirish va so'z erkinligini kengaytirish bo'yicha bir qator islohotlar amalga oshirildi.

Natijada televideniye, radio, bosma nashrlar va internet platformalari orqali ijtimoiy mavzular, xususan ayollar huquqlari masalasi faol yoritilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, mamlakat aholisining taxminan 49–50 foizi ayollar bo'lib, bu OAV orqali gender masalalarini yoritishning ijtimoiy ahamiyatini yanada oshiradi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, so'nggi 5–7 yil ichida OAVda ayollar huquqlariga oid materiallar soni sezilarli darajada oshgan. Rasmiy media monitoring natijalariga ko'ra, davlat va nodavlat OAVlarida gender tengligi, ayollarni qo'llab-quvvatlash va zo'ravonlikning oldini olishga oid materiallar ulushi yiliga 20–30% gacha o'sish tendensiyasini ko'rsatmoqda. Bu esa OAVning ijtimoiy muammolarni yoritishda faol ishtirok etayotganini bildiradi.

O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan olib borilgan axborot-tahlillarga ko'ra, huquqiy targ'ibot kampaniyalarining kengayishi natijasida aholining huquqiy xabardorlik darajasi sezilarli oshgan [5]. Xususan, so'rovlar natijasida fuqarolarning 60% dan ortig'i ayollar huquqlari va ularni himoya qilishga oid asosiy qonunchilik normalaridan xabardor ekanligi aniqlangan. OAVning eng muhim funksiyalaridan biri - stereotiplarni kamaytirishdir. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, avvallari ayollarning jamiyatdagi roliga oid stereotipik qarashlar kuchli bo'lgan bo'lsa, hozirgi kunda media materiallar orqali bu qarashlar asta-sekin o'zgarib bormoqda. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqatilayotgan kontentning ulushi ortib, yoshlar orasida gender tengligi haqidagi tushunchalar kengaymoqda.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, global miqyosda OAV gender tengligini targ'ib qilishda eng muhim vositalardan biri hisoblanadi. UN tadqiqotlarida qayd etilishicha, ommaviy axborot vositalarida gender stereotiplarini kamaytirish bo'yicha dasturlar amalga oshirilgan mamlakatlarda ayollarning ijtimoiy faolligi 15–25% gacha oshgan.

O'zbekiston amaliyotida ham bu tendensiya kuzatilmoqda. Televideniye va internet platformalarida ayollarning tadbirkorlik, ta'lim, siyosat va ijtimoiy hayotdagi muvaffaqiyatlari keng yoritilmoqda. Natijada ayollar orasida tadbirkorlik

faolliги oshib, kichik biznes subyektlarida ayollar ulushi so‘nggi yillarda 35–40% atrofida shakllangan. Tahlillar shuni ham ko‘rsatadiki, OAV orqali zo‘ravonlikka qarshi kurash bo‘yicha ijtimoiy kompaniyalar samarali natija bermoqda. Ichki ijtimoiy monitoringlarga ko‘ra, zo‘ravonlikka qarshi axborot kompaniyalari o‘tkazilgan hududlarda murojaatlar soni oshgan, bu esa fuqarolarning muammolarni yashirmasdan huquqiy organlarga murojaat qilish darajasi ortganini bildiradi. Shu bilan birga, OAV faoliyatida ayrim muammolar ham mavjud. Birinchidan, ba‘zi materiallarda gender masalalari yuzaki yoritilishi yoki stereotipik yondashuvlar saqlanib qolishi kuzatiladi. Ikkinchidan, barcha hududlarda bir xil sifatdagi huquqiy kontent yetarli darajada ishlab chiqilmaydi. Bu esa axborot ta‘sirining notekis taqsimlanishiga olib keladi.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti Taraqqiyot dasturi tahlillariga ko‘ra, media savodxonlik past bo‘lgan jamiyatlarda gender tengligi bo‘yicha axborotlarning samaradorligi 30% gacha pasayishi mumkin. Shu sababli media savodxonlikni oshirish ham muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi.

Muhokama.

Ayollar huquqlarini ta‘minlashda ommaviy axborot vositalarining (OAV) rolini tahlil qilish natijalari shuni ko‘rsatadiki, media bugungi kunda faqat axborot yetkazish vositasi emas, balki jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarni shakllantiruvchi kuchli institutga aylangan. Ayniqsa, gender tengligi va ayollar huquqlarini targ‘ib qilishda OAVning ta‘siri tobora ortib bormoqda. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, OAV orqali ayollar huquqlariga oid mavzularning keng yoritilishi jamiyatda huquqiy ongning oshishiga xizmat qilmoqda. Televideniye, radio va internet platformalarida berilayotgan ijtimoiy reklamalar, hujjatli materiallar hamda tahliliy dasturlar fuqarolarning gender tengligi haqidagi tasavvurlarini ijobiy tomonga o‘zgartirmoqda. Bu esa stereotipik qarashlarning asta-sekin kamayishiga olib kelmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga ko‘ra, aholining katta qismi deyarli yarmi ayollardan iborat bo‘lib, bu OAV orqali gender masalalarini yoritishning ijtimoiy ahamiyatini yanada oshiradi. Shu sababli OAVda ayollar huquqlarini yoritish nafaqat axborot berish, balki ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash vositasi sifatida ham qaraladi. Shuningdek, tahlillar shuni ko‘rsatadiki, OAV orqali olib borilayotgan axborot kampaniyalari ayollarning ijtimoiy faolligini oshirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Ayollar o‘z huquqlarini bilishga, tadbirkorlik va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishga ko‘proq intilmoqda. Bu jarayon jamiyatda gender tengligini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan berilgan tavsiyalarda ham OAV gender tengligini ta’minlashda muhim vosita sifatida e’tirof etiladi. Xususan, media orqali stereotiplarni kamaytirish va ayollarning ijobiy obrazini shakllantirish jamiyat taraqqiyotiga bevosita ta’sir ko‘rsatishi ta’kidlanadi. Biroq muhokama natijalari shuni ham ko‘rsatadiki, OAV faoliyatida ayrim kamchiliklar mavjud. Ayrim hollarda ayollar huquqlariga oid mavzular yetarli darajada chuqur tahlil qilinmaydi yoki yuzaki yoritiladi. Bundan tashqari, barcha hududlarda bir xil sifatdagi kontent ishlab chiqilmasligi ham muammo sifatida saqlanib qolmoqda.

Xulosa va takliflar.

O‘tkazilgan tahlil va muhokamalar natijasida shuni xulosa qilish mumkinki, ommaviy axborot vositalari ayollar huquqlarini ta’minlash jarayonida muhim ijtimoiy-huquqiy institut sifatida shakllanib bormoqda. OAV nafaqat axborot tarqatish vositasi, balki jamiyatda gender tengligi g‘oyalarini shakllantiruvchi, stereotiplarni kamaytiruvchi va huquqiy ongini oshiruvchi asosiy platforma hisoblanadi. Rasmiy va xalqaro ma’lumotlar ham OAVning ayollar huquqlarini himoya qilishdagi ta’siri ortib borayotganini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, amaliy tahlillar OAVning ushbu yo‘nalishdagi imkoniyatlari hali to‘liq darajada ishga solinmaganini ko‘rsatadi. Ayrim hollarda gender mavzulari yuzaki yoritilishi, stereotipik yondashuvlarning saqlanib qolishi hamda hududlar kesimida kontent

sifati bir xil emasligi kabi muammolar mavjud. Bu holatlar OAVning ta'sir kuchini to'liq amalga oshirishga to'sqinlik qilmoqda.

Mazkur muammolarni bartaraf etish va OAVning ayollar huquqlarini ta'minlashdagi rolini kuchaytirish maqsadida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Gender mavzularini yoritishda professional va chuqur tahliliy yondashuvni kuchaytirish. OAVda ayollar huquqlari bilan bog'liq materiallar faqat informatsion xarakterda emas, balki tahliliy va ilmiy asoslangan bo'lishi lozim. Bu orqali jamiyatda noto'g'ri stereotiplarning oldi olinadi va fuqarolarning huquqiy tushunchasi mustahkamlanadi.

2. Media xodimlari uchun gender tengligi va inson huquqlari bo'yicha maxsus treninglar tashkil etish. Jurnalist va media mutaxassislarining bilim va ko'nikmalarini oshirish OAV materiallarining sifatini yaxshilaydi. Bu esa ayollar huquqlarini to'g'ri va xolis yoritishga xizmat qiladi hamda noto'g'ri talqinlarning oldini oladi.

3. Media savodxonlikni oshirish bo'yicha keng ko'lamli ijtimoiy dasturlarni joriy etish. Aholining, ayniqsa yoshlarning media savodxonligini oshirish orqali ular OAV orqali berilayotgan axborotni to'g'ri tahlil qilish va stereotiplardan xoli bo'lish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa jamiyatda gender tengligi madaniyatini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, OAVni rivojlantirish va uning professional sifatini oshirish orqali ayollar huquqlarini ta'minlash jarayonini yanada samarali qilish, jamiyatda ijtimoiy adolat va tenglik tamoyillarini mustahkamlash mumkin bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 02.09.2019 yildagi O'RQ-562-son. "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida".

2. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi rasmiy ma’lumotlari.
www.stat.uz
3. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Taraqqiyot dasturi O‘zbekiston bo‘yicha gender tengligi va sud tizimi haqidagi hisobotlari. www.un.org
4. Beijing Declaration and Platform for Action (1995). Beijing Declaration and Platform for Action. – United Nations, Fourth World Conference on Women, Beijing.
5. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huquqiy axborot va gender siyosati bo‘yicha materiallari. www.gov.uz/uz/adliya